

Twentse Kracht: Groene Metropool Twente

Gebiedsontwikkeling Twente 2014 – 2020

Deel 1

Twentse Kracht: Groene Metropool Twente

Gebiedsontwikkeling Twente 2014 – 2020

Deel 1

In opdracht van Bestuurlijk Gebiedsoverleg Zuidwest Twente

Dossier: M1205

Versie: Definitief

Datum: 14-1-2013

© 2011, Marb Consultancy BV, Goor. Auteursrechten voorbehouden.
Zonder expliciete toestemming van Marb Consultancy BV is overname van dit rapport
(of gedeelten daarvan) niet toegestaan.

Inhoud

De kracht van Twente.....	4
1 Inleiding	6
2 Twentse kracht: Groene Metropool Twente	7
3 Twentse uitdagingen	7
4 Programmalijnen en uitvoeringsprogramma Twentse Kracht: Groene Metropool Twente	14
Colofon	17

De kracht van Twente...

Twente is uniek. Twente is een gebied waar verschillende levensstijlen en verschillende dynamieken met elkaar samenvloeien in een Groene Metropool. De levendigheid van de stad en de sociale cohesie van het platteland versterken elkaar tot één 'wij-gevoel': het Twente-gevoel. Dit is terug te zien in de identiteit van het gebied en haar inwoners.

De Twent is een nuchter mens en juist daardoor in staat om ogenschijnlijke tegenstellingen als stad en platteland met elkaar te verbinden. Juist deze verbinding tussen stedelijk gebied en het landelijk gebied maakt Twente tot een Groene Metropool; de uitdaging en de kans voor Twente in de 21e eeuw. Samen werken, samen organiseren en samen resultaten boeken...

Stad en platteland als eenheid, als één economie en als één sociale uitdaging. Bevolk de erven, vergroen de steden! De Groene Metropool Twente; dat is pas Twentse Kracht!

1 Inleiding

Twente is een unieke regio met verschillende uitdagingen en krachten. In dit uitdagende en inspirerende document wordt de kracht van Twente besproken; worden nieuwe kansen benoemd en wordt aangestuurd op een hernieuwde samenwerking die leidt tot een hechte relatie tussen stad en platteland. Er wordt een balans gevonden tussen deze twee unieke werelden. Een document waarin kansen verzilverd worden door nieuwe verbindingen aan te gaan en een nieuwe en duurzame balans te zoeken tussen stad en platteland.

De gemeenten in Zuid Twente hebben het initiatief genomen om te komen tot een inspirerende en richtinggevende gebiedsvisie voor de regio Twente in de periode 2014 – 2020. *Samenwerking* is noodzakelijk om het voorzieningenniveau op peil te houden in een regio waarin vergrijzing en krimp uitdagingen zijn. Samenwerking is tevens noodzakelijk in een regio waarin vraagstukken gezamenlijk opgepakt kunnen worden. *Programmeren* is noodzakelijk om te komen tot een gezamenlijk uitvoeringsprogramma. Een programma met de uitdaging om te denken vanuit één Twente, maar te ontwikkelen op lokaal niveau samen met de ondernemer, het onderwijs en de burger. *Organiseren* is noodzakelijk om vraagstukken die voor ons liggen het hoofd te bieden. Een nieuwe manier van samenwerken is onvermijdelijk.

Samenwerken, programmeren en organiseren op regionale schaal. Dat zijn de uitdagingen die Twente aan moet gaan om regionale vraagstukken als demografische ontwikkelingen, economische groei, arbeidsparticipatie, duurzame ontwikkeling en innovatie van sectoren succesvol aan te pakken. Een werkprogramma om de agenda voor plattelandsontwikkeling in Twente te bepalen maakt daarom onderdeel uit van dit document. Dit werkprogramma is samen met gemeenten tot stand gekomen. Ideeën en initiatieven uit het gebied zijn samen met belangenpartijen, gebiedspartijen en burgers in een werksessie vormgegeven.

Het symposium *(Be)leefbaar Platteland* van de Regio Twente van 1 november 2012 maakt onderdeel uit van het proces om te komen tot het gebiedsprogramma.

Doel van het voorliggende gebiedsprogramma is:

- ✓ Een eigen ontwikkelingsrichting uitdragen als gezamenlijk Twente waarbij kansen en mogelijkheden voor de toekomstige Twentse gebiedsontwikkeling in beeld worden gebracht;
- ✓ Gebiedssamenwerking over de gemeentegrenzen en landsgrens heen;
- ✓ Stimuleren van nieuwe samenwerkingsorganisaties;
- ✓ Aanhaken op Europese, Nationale, Provinciale en Regionale fondsen voor (co)financiering van (toekomstige) projecten.

Twentse Kracht: Groene Metropool Twente bestaat uit twee delen. Het voorliggende eerste deel is een beschrijving van de gebiedsontwikkeling in Twente voor de periode 2014 – 2020. Het is het visiedocument voorafgaand aan het Regionale Uitvoeringsprogramma 2014 – 2020 (deel 2).

2 Twentse kracht: Groene Metropool Twente

Twente is een smeltkroes van bedrijvigheid en ondernemerschap in uiteenlopende sectoren. De regio Twente telt 620.000 inwoners, waarvan het merendeel gevestigd is in de drie grote steden Enschede, Hengelo en Almelo, die samen met Oldenzaal en Borne de *Netwerkstad Twente* vormen. De regio Twente is in zijn bestuurlijke vorm qua grenzen grotendeels in overeenstemming met de historisch culturele landstreek van Twente, dat al sinds de 8^e eeuw in geschriften voorkomt.

Van oudsher heeft de regio Twente altijd industriële betekenis gehad (o.a. textielgeschiedenis) en kent het ook een rijk cultuurhistorisch verleden door haar vele landgoederen. Het landschap is altijd van grote kwaliteit geweest met meerdere natuurgebieden die afgewisseld worden met het kenmerkende Twentse Coulisselandschap. Deze groen- blauwe dooradering van het gebied is uniek en kenmerkend voor het afwisselende karakter van het gebied.

„Er ligt tussen Dinkel en Regge een land,
Ons schone en nijvere Twente,
Het land van de arbeid het land der natuur.”

Bron: J.J. van Deinse, Twentse Volkslied (1926)

Twente is uniek: het heeft alle kenmerken van een metropool, een metropool in de dop. Twente is sterk, maar kan haar kracht nog verder vergroten als de kwaliteiten van stad en land samengebracht worden in unieke Twentse combinatie:

• Stad	-	Platteland
• Ambacht	-	Innovaties (High Tech Systems & Materials)
• Grootse prestaties	-	Twentse nuchterheid
• Twente is heel bekend	-	En Twente is tegelijkertijd onontdekt
• Landgoederen, natuur, plattellandsleven	-	Stedelijke dynamiek en stadsleven
• Doeners: handen uit de mouwen	-	Denkers: wetenschap en onderwijs
• Eeuwenoude gebruiken	-	Onderdeel van de global community
• Noaberschap	-	Wereldburgers

2.1 Herontdekken

Het is tijd dat we Twente herontdekken. Te lang is er langs elkaar geleefd, de stad en het platteland hebben zich los van elkaar ontwikkeld. Een Twentse stad zonder haar groene buitengebied is een stad als elke andere. In Twente is de stad steeds dichtbij, net als dat het buitengebied steeds dichtbij is. Ze versterken elkaar en vormen samen het karakter van Twente. De kracht van Twente is een stad in het groen: de *groene metropool Twente*. Door vernieuwde samenwerking en verbindingen te realiseren en naar balans en samenhang tussen twee werelden te zoeken kunnen sociale en economische uitdagingen in Twente het hoofd worden geboden. Er liggen talloze kansen in Twente. Enige voorwaarde om die kansen te verzilveren is samenwerken. Stad en platteland, hand in hand. Samen het gebied ontwikkelen.

3 Twentse uitdagingen

De roep om samen te werken met als doel de ontwikkeling van Twente, komt van twee kanten. Ten eerste is het voor het gebied belangrijk om bestaande kansen te verzilveren. Om de regio Twente op eigen kracht te ontwikkelen, samen met ondernemers, onderwijs, inwoners en gebiedspartijen. Ten

tweede is het noodzakelijk problematiek regionaal op te pakken om zodoende als Groene Metropool Twente in het zicht te blijven bij de Europese, Nationale en provinciale overheid.

Het Twente van de toekomst staat voor een aantal uitdagingen:

- ✓ Hoe blijven stad en platteland in balans?
- ✓ Hoe houdt Twente het buitengebied sociaal vitaal?
- ✓ Hoe gaat Twente om met demografische ontwikkelingen?
- ✓ Hoe behoudt Twente een compleet voorzieningenniveau op regionale schaal?
- ✓ Hoe houdt Twente het buitengebied economisch sterk?
- ✓ Hoe zorgt Twente voor een blijvende binding tussen stad en platteland?
- ✓ Hoe geeft Twente antwoord op de klimaatopgave?

3.1 Economische uitdagingen

Twente is één metropool met groene en rode accenten. Wonen, werken, innovatie; *High Tech Systems and Materials*, ruimtelijke kwaliteit... Twente is het gebied waar stadsfuncties en plattelandfuncties in optimale verwevenheid bij elkaar komen, elkaar stimuleren. Dat Twente één metropool is van groene en rode accenten blijkt ook uit het percentage arbeidsplaatsen per sector in Twente. Grote sectoren zijn gezondheids- en welzijnszorg, bouw, industrie en nutsbedrijven, agrarische sector en handel en reparatie.

De afgelopen jaren is er een trend te zien in de verschuiving van sectoren. De economische motor van Twente¹ laat de volgende dalingen en stijgingen in sectoren zien. De grootste dalers in werkgelegenheid in Twente zijn (net als in Nederland en Overijssel) de sectoren:

- ✓ Landbouw en visserij (resp. -14,5% en -18%)
- ✓ Industrie en nutsbedrijven (resp. -7,6% en -6,6%)
- ✓ Financiële instellingen (resp. -15,2% en -14,5%)

De grootste groeiers in Twente zijn:

- ✓ Informatie en communicatie (resp. +61,1% en +55,1%)
- ✓ Zakelijke diensten (resp. +25% en +22,4%)
- ✓ Zorg (resp. +15% en +16,6%)

Hieruit zijn een aantal uitdagingen te onderscheiden. Hoewel het aantal landbouwbedrijven op het platteland afneemt - het areaal blijft gelijk - (landelijke trend) liggen in dat zelfde gebied ook kansen voor bedrijven in de tertiaire sectoren (informatie, communicatie en zakelijke diensten) en quartaire sector (zorg). Deze verschuiving van de primaire sector (landbouw, voedselproductie) naar andere sectoren in het buitengebied (*erftransformaties*) zal gefaciliteerd moeten worden, zodat Twente een sterkere economische eenheid wordt; een metropool met groene en rode accenten.

3.1.1 Agrarische sector

Hoewel in de economische motor van Twente is te zien dat de werkgelegenheid in de landbouwsector daalt, kan dit beeld enigszins genuanceerd worden. De agrarische sector is van wezenlijk belang voor Twente. De daling van de werkgelegenheid valt (deels) te verklaren door bedrijfsbeëindiging. Dat betekent aan de ene kant vrijkomende erven (*zie ook: erftransformaties*) maar aan de andere kant ook schaalvergroting; dezelfde hoeveelheid landbouwgrond blijft in gebruik door een kleiner aantal boerenondernemers. Daarnaast zijn indirect aan de agrarische sector veel beroepen in de secundaire of tertiaire sector gekoppeld in Twente, zoals bijvoorbeeld voederleveranciers, adviseurs, accountants en loonwerkbedrijven. De werkgelegenheid die gekoppeld is aan de agrarische sector is dus vele malen groter dan alleen de agrarische sector.

¹ <http://www.economischemotortwente.nl/wp-content/uploads/2012/07/RTW12041-01-Document-Twente-in-Cijfers.pdf>

De Twentse landbouw bestaat voornamelijk uit grondgebonden landbouw (melkveebedrijven) en krijgt te maken met een nieuw krachtenveld. Het Landbouw Economische Instituut (LEI) schetst onder andere de volgende situaties voor de provincie Overijssel²:

- ✓ Het aantal landbouwbedrijven in de provincie Overijssel neemt tot 2020 per jaar met 3% af, in de melkveehouderij is het aantal nog iets groter;
- ✓ De verbrede landbouw kan steeds meer gezichtsbepalend worden voor de landbouw (...) echter in economisch opzicht blijft de betekenis van verbreding ver achter bij die van productielandbouw.

Over de toekomstige ontwikkeling van de agrarische sector wordt in genoemde rapport het volgende gezegd:

„De ontwikkeling van de landbouw wordt (mede) bepaald door een aantal drijvende krachten of factoren. Deze factoren beïnvloeden de agrarische ondernemers in hun keuzeproces wat betreft het bedrijf. Naast de vraag naar producten en het aanbod van productiemiddelen zijn het beleid van overheden en het maatschappelijke draagvlak voor (intensieve) veehouderij belangrijk. Veel beleid van de nationale overheid is terug te voeren op beleid van de EU. Voor de landbouw zal het beleid de komende jaren op een aantal punten sterk veranderen, zoals het opheffen van Europese beperkingen voor de melkproductie (melkquota) en een veranderende inzet van bedrijfstoelagen.”

Er lijkt een duidelijke rol voor de overheid weggelegd te zijn om het nieuwe krachtenveld in de agrarische sector te faciliteren. Kleinere bedrijven zullen verdwijnen of specialiseren, bestaande bedrijven zullen uitbreiden en meer dan voorheen gaan produceren voor de wereldmarkt. Er worden twee stromingen gezien in Twente: *schaal vergrotende landbouw* en *schaal verkleinende landbouw*.

Schaal vergrotende landbouw	Schaal verkleinende landbouw
Innovaties worden aan de landbouw overgelaten	Nichewerking
Marktwerving speelt een belangrijk rol	Kwaliteitsproductie en streekproductie
Faciliteren uitbreiding bedrijven	Faciliteren multifunctionele landbouw
Faciliteren duurzame ontwikkelingen	Faciliteren beleving buitengebied (o.a. recreatie en toerisme)

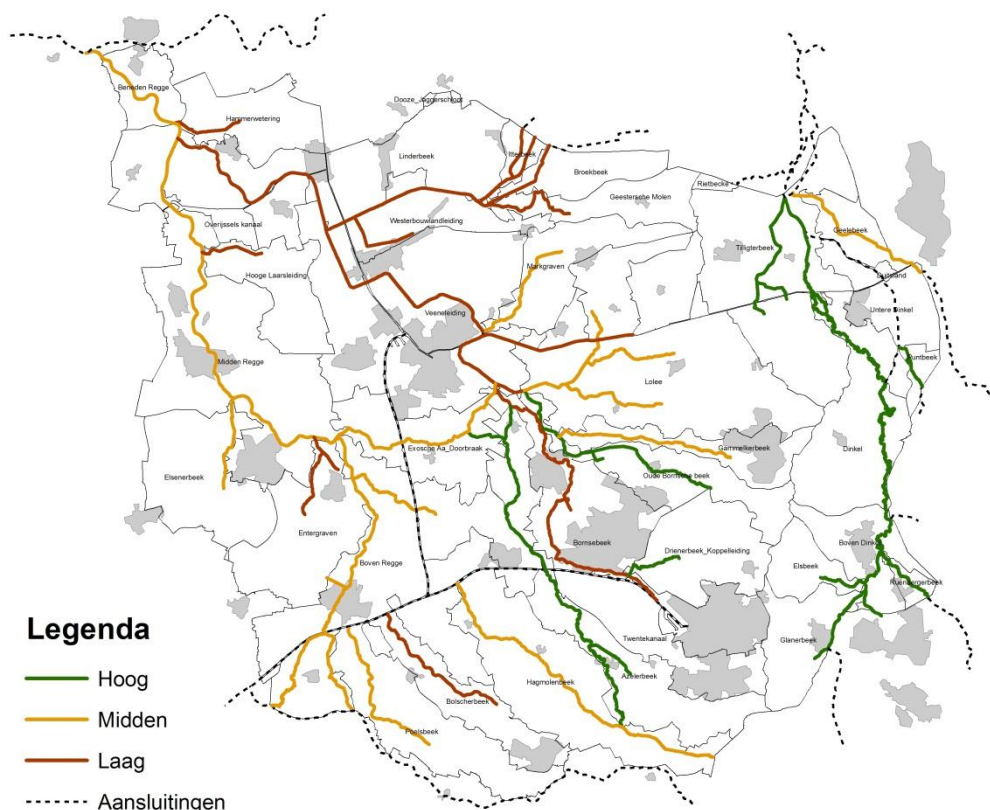
Erftransformaties kunnen betrekking hebben op agrarische economieën (schaalvergroting) of nieuwe economieën (schaalverkleining). In beide situaties geldt dat er verder gekeken moet worden dan alleen toetsing aan het bestemmingsplan; het (nieuwe) economische perspectief staat voorop. Beide ontwikkelingen zullen veranderingen op de erven in het buitengebied teweeg brengen. Dit vraagt om maatwerk van de overheid met betrekking tot erftransformaties. Gestreefd wordt naar een gezamenlijke ontwikkelagenda op regionaal niveau. Deze ontwikkelagenda bestaat uit visies op sectoren waaraan lokaal uitvoering gegeven kan worden. Zo ontstaat maatwerk per gemeente of gebied. In de huidige situatie stelt de provincie een omgevingsvisie op, waarop gemeenten hun bestemmingsplan afstemmen. Een gezamenlijke ontwikkelagenda op regionaal niveau neemt een nieuwe positie in, gelieerd aan gezamenlijke afspraken op basis waarvan lokale plannen uitgewerkt kunnen worden.

3.1.2 Twentse Landschap: opgaven en verbindingen

De schaalvergroting in de agrarische sector zal in de toekomst op een gespannen voet komen te staan met natuur- en milieuwaarden. Het landschap kan minder aantrekkelijk worden door

² De Bont, K., Venema, G. en Wisman, A. Landbouw in Overijssel: huidige situatie en ontwikkelingen. LEI-rapport 2011-009, januari 2011 Den Haag.

‘monofunctionele schaalvergroting’, agrarische nevenactiviteiten en recreatievoorzieningen. Dit heeft gevolgen voor de biodiversiteit³. Tegelijk liggen er in het buitengebied natuur- en wateropgaven waaraan voldaan moeten worden, zoals de Ecologische Hoofdstructuur (EHS-beleid), het deelprogramma Zoetwater uit het Deltaprogramma, het Kader Richtlijn Water (KRW) en het Waterbeheer 21^e eeuw (WB21). De laatste twee Europese opgaven geven een impuls aan het karakteristieke bekenstelsel van Twente (zie figuur 3) en zorgt voor grote investeringen in het landelijk gebied. De waterschappen werken aan de uitvoering van deze wateropgaven voor Twente om zo het bekenstelsel te optimaliseren voor waterberging, ook met het oog op klimaatverandering. Het cultureel erfgoed van Twente is bepalend voor de uitstraling van het gebied. Hieronder worden niet alleen de cultuurhistorische gebouwen verstaan, maar ook het agrarische cultuurlandschap met haar natuur- en wateropgaven.

Figuur 3: Het bekenstelsel in Twente met de verschillende ambitieniveaus binnen het Kader Richtlijn Water. Bron: Waterschap Regge & Dinkel.

In figuur 3 valt de verbinding van Twente met het achterliggende Duitsland door het bekenstelsel op. Het Duitse uitstroomgebied in de Rijn en IJssel (waterschap Rijn & IJssel) is nog groter. Eén van de opgaven voor het Twente van de toekomst is de samenwerking met de Duitse grensstreek (Euregio). Het gebied over de grens kent vergelijkbare uitdagingen en opgaven met betrekking tot niet alleen de agrarische sector, maar ook demografische ontwikkelingen. Tot nu toe werd er minimaal samengewerkt met de oosterburen, in de toekomst ligt daar echter een uitgelezen kans. Een samenwerking met Duitsland is dan ook één van de kansen voor de toekomst van Twente. Een goede start kan gemaakt worden met grensoverschrijdende arrangementen (recreatie & toerisme). Hiervan zijn schaars voorbeelden bekend, maar die rijken niet verder dan de directe grensomgeving. De uitdaging is om ook samenwerking dieper in het gebied te realiseren, zodat een uitwisseling ontstaat tussen recreanten en toeristen in beide grensstreken. Water kan als verbindende factor gezien worden en als schakel tussen de eerste stappen voor samenwerking tussen Twente en het Duitse

³ De Bont, K., Venema, G. en Wisman, A. Landbouw in Overijssel: huidige situatie en ontwikkelingen. LEI-rapport 2011-009, januari 2011 Den Haag.

grensgebied. Verder kunnen elementen als ‘studeren over de grens’, ‘wonen over de grens’ en ‘werken over de grens’ opgepakt worden.

3.1.3 Duurzaamheid

Twente zal in de toekomst steeds verder verduurzamen. Het autonome energiegebruik zal afnemen en het gebruik van alternatieve energiebronnen toenemen. Vooral zonnenergie, warmteopwekking en de ontwikkeling van biomassa als energiebron zijn kansen voor de toekomst. De Biobased Economy vervult een hoofdrol in duurzame ontwikkeling en is een gezamenlijke opdracht voor overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen (zie ook §3.3.1). Biobased Economy (BBE) is een economie waarin gewassen en reststromen uit de landbouw en voedingsmiddelenindustrie worden ingezet voor niet-voedseltoepassingen. Twente zet met haar agrarische achtergrond vooral in op *reststromen*, waarin een combinatie wordt gevonden tussen innovatie en duurzaamheid. Bijvoorbeeld tussen het koppelen van het mestoverschot in het buitengebied en energievraagstukken op zowel het platteland maar ook in de stad.

Naast grote energiespelers zullen ook steeds meer lokale energie initiatieven ontspruiten; initiatieven van lokale burgers en/of ondernemers om tegen concurrerende prijzen energie aan te bieden (doorleveren) of op te wekken. Het begrip duurzaamheid behelst meer dan alleen alternatieve energiebronnen. De Twentse Duurzaamheidsagenda (Regio Twente, 2012) geeft de duurzaamheidsdoelstellingen voor Twente een gezicht met Smart Grids (intelligent net voor energiebesparing), opwekking uit hernieuwbare bronnen, het voorkomen van afval (hergebruik grondstoffen door middel van Cradle to Cradle) en het stimuleren van duurzaam (openbaar) vervoer, de fietssnelweg F35 en elektrisch rijden. Daarnaast is ook de ‘verglazing’ van Twente een uitdaging voor de toekomst.

Duurzaamheid in Twente gaat verder dan alleen (hernieuwbare) energie. Het houdt ook het behoud, herstel en verbetering van (agrarisch cultuur)landschap, ecosystemen – groen en blauw – en agrarisch natuurbeheer in.

3.2 Sociale uitdagingen

De bevolking in het buitengebied wordt steeds ouder (vergrijzing) en neemt af (krimp). Dit heeft zijn weerslag op de leefbaarheid in de kernen en op het platteland. Het heeft een directe relatie met het voorzieningenniveau (zorg). Het wordt steeds moeilijker om een kleine kern sociaal en economisch vitaal te houden. Nieuwe sociale ontwikkelingen vragen om een nieuwe sociale aanpak. Het gaat daarbij om de kwaliteit van (dorps)voorzieningen in plaats van de kwantiteit. Dat betekent een aanpak op bovenlokale en soms regionale schaal, ingezet op de bereikbaarheid van deze voorzieningen. De fysieke en digitale bereikbaarheid van voorzieningen wordt vele malen belangrijker dan de hoeveelheid voorzieningen.

De bewoners van Twente maken actief gebruik van het hele peri-urbane leefgebied van de Groene Metropool Twente; voorzieningen worden opgezocht. Het is vreemd om te constateren dat gemeenten elkaar onderling in Twente nog steeds ‘beconcurreren’. Een sterkere samenwerking tussen de gemeenten in Twente onderling is noodzakelijk. Een samenwerking die gericht is op het stimuleren van elkaars kwaliteiten en het delen van elkaars voorzieningen.

3.2.1 Twentse Marken

De voorzieningen in kleine (plattelands)kernen zullen weliswaar afnemen, de bereikbaarheid en kwaliteit van deze voorzieningen zullen echter toe gaan nemen. Het is van belang om in te zetten op het behoud van kwalitatief goede voorzieningen. Hier ligt meer dan voorheen een rol weggelegd voor de Twent. Sociale voorzieningen kunnen in de toekomst alleen met hulp van de burger in stand gehouden worden. Dat betekent meer zeggenschap voor de burger in het gebied; de Markegedachte.⁴ Meer zelfstandigheid, meer samenwerking, meer eigen verantwoordelijkheid en meer zelfredzaamheid. De ‘mindset’ van burgers in het gebied moet veranderen. Onder aanvoering van een

⁴ Een Marke is van oudsher een gebied waarin gemeenschappelijke beheer van gronden en goederen (voorzieningen) onder verantwoordelijkheid stond van een gebied; een Marke

nieuw economisch tij zal de overheid steeds meer 'ontzorgen' en meer over (moeten) laten aan het gebied. Dit vergt een nieuwe houding van het gebied, maar ook van de overheid. De overheid zal duidelijk moeten maken dat het verstrekken van subsidies niet langer een vanzelfsprekendheid is.

Tegelijkertijd worstelt de overheid met deze nieuwe rol en is het lastig om deze uit te kristalliseren. Nieuwe verhoudingen tussen overheid en burger/gebied zal in de loop der jaren vorm gaan krijgen. Deze nieuwe houding komt overeen met wat de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) de 'andere kloof' noemt: de verticale overheid versus de horizontale samenleving:⁵

(...) Er is een kloof ontstaan tussen burgers en bestuurders; een verwijdering die is ontstaan doordat in de samenleving gezagsverhoudingen wegvielen en mondig burgers deel zijn gaan uitmaken van horizontale netwerken, terwijl het politieke bestuur bleef functioneren als vanouds: langs verticale, hiërarchische lijnen.

De opvolgende rapportage van het ROB 'Vertrouwen in Loslaten' van november 2012⁶ stelt zelfs dat niet de burger moet leren participeren, maar juist de overheid:

De vitale samenleving, waarin mensen zich volop inzetten, bestaat al. Het is de overheid die moet veranderen. In de oude situatie hanteert de overheid een participatieladder voor burgers, waarin de overheid aangeeft hoeveel inspraak burgers mogen hebben. In de nieuwe situatie moet er een participatieladder voor de overheid komen. Loslaten is de belangrijkste trede; geef burgers alle ruimte. En reguleer alleen iets, wanneer dat echt nodig is.

Er is een duidelijke opgave weggelegd voor de overheid om meer aan te sluiten bij de horizontale samenleving. Er zal meer overgelaten worden aan de samenleving. Tegelijkertijd kent de samenleving de opgave om meer op te pakken dan voorheen en minder te steunen op de overheid. Gebiedscoöperaties worden gestimuleerd (zie § 3.3.2). De taak voor de overheid in dit 'nieuwe denken' is om dit overgangproces te begeleiden of te faciliteren. De samenleving wordt geholpen deze nieuwe rol op te pakken, zodat beiden werelden (overheid en samenleving) in een nieuwe mindset op elkaar aansluiten en er een soepele overgang plaatsvindt.

3.2.2 Relatie Stad & Land

Om de vergrijzing en krimp van het buitengebied tegen te gaan, zal er ingezet worden op de jeugd. De jeugd tot 18 jaar zal verleid moeten worden om in Twente (terug te keren om) te wonen en te werken. Dat betekent dat er een goed woon- en werkklimaat gecreëerd wordt op het platteland, evenals een aantrekkelijk carrièrepad voor *young professionals*. Opleidingen en het creëren van stageplekken spelen daarbij een belangrijke rol. Het binden van jongeren en jongvolwassenen aan Twente zorgt voor een evenwichtiger bevolkingsopbouw, waardoor er meer balans ontstaat tussen stad en platteland.

De relatie tussen stad en land kan ook gezien worden in rode en groene verbindingen. De discussie over het platteland vanuit de stad is tot nu toe een 'platte discussie' geweest. Er wordt vanuit de stad vooral naar het platteland gekeken als kostenpost; een gebied dat infrastructureel ontsloten wordt en vooral een recreatieve functie heeft. Het buitengebied is echter veel meer dan dat. Twente zonder platteland is niet hetzelfde Twente; het hoort onlosmakelijk bij het beeld van dit gebied. Het samenspel tussen beide 'werelden' is uniek in Twente en het versterkt elkaar. Het wordt tijd dat er naar het buitengebied gekeken wordt als opbrengsten; wat levert het ons op? Het platteland en de

⁵ Raad voor het openbaar bestuur. *Vertrouwen op Democratie* (februari 2011)

⁶ <http://www.rob-rfv.nl/rob/actueel/nieuwsbericht/115/Loslaten+in+vertrouwen>

nabijheid van groen heeft een positief en een aantoonbare en in geld waardeerbaar effect op ons gezondheid, welbevinden en sociale ontwikkeling. Het platteland is van toegevoegde waarde voor de stad. Relaties tussen stad en het buitengebied worden versterkt. Dit kan onder andere aan de hand van voedsel- en energieproductie voor de stad.

3.3 Organisatorische uitdagingen

De vraagstukken voor het toekomstige Twentse platteland zijn niet binnen de gemeentegrenzen op te lossen maar vragen om een bovenlokale en regionale aanpak. Daarbij wordt er nadrukkelijk ook over de landsgrens gekeken, naar het grensgebied in Duitsland. Daadkracht is een belangrijke eigenschap om vraagstukken gezamenlijk het hoofd te bieden. Dat betekent een integrale aanpak voor de gemeenten in Twente op het gebied van plattelandsontwikkeling. In een veranderende maatschappij waarin sociale structuren veranderen, zal ook de overheid een nieuwe rol krijgen.

3.3.1 Samenwerken tussen de O's

Twente kent één van de grootste netwerkdichtheden van Nederland; sociale structuren en zakelijke relaties zijn nauw met elkaar verbonden. Toch staat de overheid vrij los van de ondernemers, het onderwijs en onderzoek en de omgeving. Dat zal moeten veranderen; samenwerken tussen deze O's zal noodzakelijk zijn in de toekomst voor kennisuitwisseling, innovaties en toepassingen in het bedrijfsleven en het buitengebied (agrarische sector). Deze samenwerking tussen de O's zien we in Twente al terug op kleine schaal waar De Groene Kennispoort Twente⁷ de genoemde partijen bij elkaar brengt om vraagstukken op het platteland te beantwoorden. Deze samenwerking zal naar een grotere schaal uitgebreid worden, waarbij een (gebieds)coöperatie een goede richting geeft aan deze denkwijze. Een gebiedscoöperatie is een samenwerking tussen maatschappelijke partijen en burgers, die gefaciliteerd wordt door lokale en regionale overheden. Voorwaarde is dat het initiatief en de uitvoering van de gebiedscoöperatie bij de burgers en maatschappelijke partijen ligt. Particuliere initiatieven hebben een krachtige overheid nodig, een overheid die meer participeert en de samenwerking in de coöperatieve gedachte opzoekt en faciliteert.

3.3.2 (Gebieds)coöperatie

Het oprichten van een (gebieds)coöperatie is een organisatorische uitdaging voor Twente op regionale schaal en zal niet stoppen bij gemeentegrenzen (of de landsgrens). De meerwaarde van een gebiedscoöperatie is de onderlinge samenwerking en het geven van uitvoering aan lokale ideeën en initiatieven op regionale schaal. Een goede (vernieuwde) onderlinge samenwerking tussen lokale en regionale overheden is hiervoor een voorwaarde. Evenals dat het initiatief hiervoor uit de maatschappij dient te komen. De overheden kunnen het wel proberen te initiëren.

3.4 Conclusies voor Twentse ontwikkelrichting 2014 - 2020

De Groene Metropool Twente zet de komende jaren stevig in op innovaties, waarbij de concurrentiepositie van de voor Twente belangrijke topsectoren AgroFood (Agrarische sector) en High Tech Systems & Materials (HTSM, innovaties) speciale aandacht krijgen. Daarnaast wordt er ook ingezet op innovaties in de landbouw, waar onder andere de biobased economy wordt verstaan (duurzaamheid) maar zeker ook de innovatie van landbouw als primaire sector met als doel om de concurrentiepositie van deze sector te versterken. De agrarische sector krijgt de ruimte om te innoveren, nieuwe concepten en (stal)systemen te ontdekken en kennis te vergroten in samenwerking met (technologische) kennisinstellingen in Twente. Hier ligt een grote kans voor kennisoverdracht vanuit de (groene) onderwijsinstellingen. Samenwerking tussen onderwijs, onderzoek en ondernemers wordt gestimuleerd, met nadruk op de coöperatieve gedachte. Recreatie

⁷ De Groene Kennispoort Twente (GKT) is een samenwerkingsverband tussen 14 Twentse gemeenten, de provincie Overijssel, het waterschap en kennisinstellingen als o.a. AOC, Wageningen Universiteit en Saxion. De GKT is een leer-, onderzoek- en werkgemeenschap gericht op het vernieuwen van de regionale leef-/werk omgeving. In de Werkplaats worden (gebieds)ontwikkelingsprojecten uitgevoerd.

en Toerisme is zeker ook een speerpunt voor Twente. Het aantrekkelijke buitengebied in combinatie met het stedennetwerk is uniek in Nederland. De recreatie- en toerisme opgave in Twente wordt reeds regionaal opgepakt door het Twents Bureau voor Toerisme (TBT), waarin ook de lokale informatiepunten (voorheen VVV's) zitting hebben.

Er wordt opnieuw gekeken naar de organisatie van de (voedsel)keten tussen stad en platteland. Welke nieuwe verbindingen kunnen er worden gelegd? Hier wordt ruimte geboden aan schaal verkleinende landbouw, waar ruimte ontstaat voor kwaliteitsproductie en nichewerking. Verder wordt er ingezet op het MKB; zowel het stedelijk gebied als het platteland kent veel kleinschalige bedrijvigheid. Deze economie zorgt samen met de agrarische sector voor een groot deel van de werkgelegenheid in Twente. Het is belangrijk om hun concurrentiekracht te vergroten. Welke (extra) mogelijkheden liggen er voor het MKB op het platteland, ook op erven in het buitengebied? Erftransformaties worden gefaciliteerd, waarbij er op de eerste plaats uitgegaan wordt van nieuwe economische perspectieven.

Het cultureel erfgoed van Twente blijft behouden, waaronder naast gebouwen ook het agrarische cultuurlandschap wordt verstaan met haar natuur- en wateropgaven. Vanuit de wateropgave wordt nadrukkelijk ook gedacht aan de verbinding met Duitsland en samenwerking over de landsgrens met (recreatie- en toerisme) ondernemers. Duurzaamheid in Twente houdt niet alleen (hernieuwde) energie in, maar ook behoud, herstel en verbetering van landschap, ecosystemen, natuurgebieden en agrarisch natuurbeheer.

Er moeten oplossingen gevonden worden voor de gevolgen van demografische ontwikkelingen waar de regio mee te maken krijgt. Het betrekken van de jeugd (0-18 jaar) bij het gebied en de Twentse industrie (techniek) door onder andere het creëren van stageplaatsen is een belangrijke, gezamenlijk opgave waarin samengewerkt wordt tussen ondernemers en onderwijsinstellingen. De overheid kan hierin faciliterend zijn. Ook is er een faciliterende rol weggelegd voor de overheid als het gaat om het oprichten van een gebiedscoöperatie. Onderwijs, onderzoek, ondernemers en de omgeving zullen meer met elkaar samen gaan werken om het buitengebied sociaal vitaal en de kwaliteit van voorzieningen op peil te houden. Er zullen meer initiatieven uit het gebied zelf moeten komen (Twentse Marken). Kleine kernen zijn in staat om hun eigen identiteit en kwaliteiten verder uit te bouwen; meer zelfstandigheid en zelfredzaamheid leidt tot meer eigen verantwoordelijkheid en zeggenschap. Er wordt ingezet op de kwaliteit van sociale voorzieningen en de bereikbaarheid hiervan, om zodoende in te spelen op demografische ontwikkelingen.

4 Programmalijnen en uitvoeringsprogramma Twentse Kracht: Groene Metropool Twente

De gebiedsvisie Twentse Kracht 2014 – 2020 kent drie parallelle uitdagingen: economische, sociale en organisatorische. Deze uitdagingen zijn uitgewerkt in twee regionale programmalijnen: *Ontwikkeling in Balans* en *Samenhang door Binding*. Voor beide programmalijnen is een gezamenlijk regionaal uitvoeringsprogramma geschreven. Aan deze regionale uitvoeringsagenda kan lokaal en in samenwerking met verschillende partijen uitvoering gegeven worden.

4.1 Ontwikkeling in Balans

Groene Metropool Twente: de naam zegt het al. Twente is niet alleen een groen gebied, maar kent ook bruisende steden en een levendige economie. Het is belangrijk om de economische motor van Twente te stimuleren. De veelzijdigheid van Twente komt overal terug. Niet alleen in de stad of op het platteland, maar juist ook door de wisselwerking daartussen. Nog meer dan voorheen zal er ingezet worden op de balans tussen stad en platteland omdat zij elkaar versterken. Twente en haar omgeving zal herontdekt worden.

Om ook het Twentse buitengebied in de toekomst te blijven ontwikkelen, zijn voldoende agrarische economische activiteiten noodzakelijk. De agrarische economie is een grote economie op het Twentse platteland. Het is een uitdaging om in de toekomst voldoende agrarische bedrijvigheid te houden. Om dit te stimuleren zou het bestemmingsplan voor het buitengebied meer een afwegingskader moeten zijn dan een toetsingskader zoals dat nu het geval is, in de vorm van een gezamenlijke ontwikkelagenda op regionaal niveau. Het geven en gunnen van ruimte is essentieel voor een economisch vitaal platteland. Er wordt zoveel mogelijk aan de sector en marktwerking overgelaten. Wel is er een duidelijke faciliterende rol weggelegd voor schaal verkleinende landbouw, waarbij het ook om erftransformaties gaat. Voorop staat dat er – zowel bij schaal vergrotende als schaal verkleinende landbouw – gehandeld wordt vanuit nieuw economisch perspectief. Maatwerk zal zijn intrede doen.

Het buitengebied zal meer gezien worden als toegevoegde waarde voor de stad. Dit kan bijvoorbeeld als leverancier van voedsel, welbevinden en gezondheid. Er is een kans weggelegd voor streekproductie (nichemarket) en de verkoop ervan; Twente herontdekt. Hetzelfde geldt voor energievoorzieningen. Het buitengebied kan goed ingezet worden als leverancier van energie, waarvan de omliggende steden gebruik kunnen maken. Dit gebeurt soms al, maar versnipperd en op een te kleine schaal. In de toekomst zou dit veel meer toegepast kunnen worden; er gaat gewerkt worden aan een regionaal slim energiesysteem. Er ligt een kans voor *biobased economy* in het gebied. De uitwisseling van kennis en kennisontwikkeling speelt daarin een centrale rol. Duurzaamheid is meer dan alleen de ontwikkeling van alternatieve energiebronnen, maar heeft ook te maken met mobiliteit, slimme netwerken (smart grids) en Cradle-to-Cradle oplossingen.

Verder is het van belang om het buitengebied niet langer te zien als kostenpost voor de stad, maar als een bron van opbrengsten. Juist de groene structuur in combinatie met de rode elementen (Groene Metropool) zorgt ervoor dat er in Twente een unieke en gezond woon-, werk- en leefklimaat heerst waarin bedrijven zich graag vestigen. Het zorgt ervoor dat het welzijn en welbevinden in deze regio groot is. De meerwaarde van het buitengebied voor de stad zal beter belicht worden. Daarbij moet de discussie verder gebracht worden dan alleen het aanbrenge van (recreatie)voorzieningen in het buitengebied. De routestructuren – en daarmee de verbinding tussen de stad en het land – kunnen verder uitgebreid en gekoppeld worden aan thema's die het Twentse verhaal van toen en nu vertellen. Door het routenetwerk verder te optimaliseren ontstaat er een betere bereikbaarheid en uitwisseling tussen stad en platteland. Naast een voordeel voor de eigen inwoners wordt daardoor het gebied ook aantrekkelijker voor de toerist om (langer) te verblijven.

4.2 Samenhang door Binding

Voor het buitengebied van de toekomst zal er een balans gevonden moeten worden in de sociale vitaliteit. Een steeds ouder wordende bevolking en het wegtrekken van jonge gezinnen naar de stad of grote kernen zorgt voor een andere samenstelling van het platteland. Daardoor zullen bepaalde voorzieningen minder vanzelfsprekend zijn of zelfs verdwijnen. Om deze voorzieningen voor de toekomst te behouden zal er meer van de dorpsgemeenschap gevraagd gaan worden. Dat vraagt meer zelfredzaamheid en zelfstandigheid van de burger dat leidt tot samenwerking en verantwoordelijkheid. Anderzijds betekent dit dat men zal moeten accepteren dat bepaalde voorzieningen zich verder van huis bevinden. Het voorzieningenniveau hoeft niet per dorp maximaal te zijn, zolang de voorzieningen in een gebied dat wel zijn. Hiervoor is afstemming nodig op regionale schaal. Het is noodzakelijk om een visie te ontwikkelen voor Twentebrede voorzieningen op het gebied van cultureel en maatschappelijk vlak.

Een veranderende maatschappij en een veranderend buitengebied vergt ook een andere rol van de overheid. Terwijl de samenleving georganiseerd is in horizontale netwerken, denkt en handelt de overheid (nog steeds) vanuit een hiërarchische structuur. Meer dan voorheen zal de overheid een faciliterende houding aan gaan nemen, waarin participatie met (gebieds)partijen en organisaties voorop zal staan. Organisatorisch gezien zou dit tot uitwerking kunnen komen in (een) gebiedscoöperatie(s) waar verbindingen worden gelegd tussen ondernemers, onderwijs en onderzoek, omgeving en overheid. Er gaat samengewerkt worden op een nieuw niveau, van waaruit

er beter zicht is op initiatieven, ideeën en kansen uit de samenleving. Een gebiedscoöperatie kan eventueel als platform dienen waar kennis over het gebied, subsidieprogramma's en initiatieven uit het gebied bij elkaar komen waardoor nieuwe kansen ontstaan en verzilverd kunnen worden. De rol van de overheid hierin zal verder uitgekristalliseerd worden.

Er zijn nog meer verbindingen die gelegd kunnen worden in Twente. Daarbij wordt ook nadrukkelijk gekeken naar de grensstreek. Het Duitse achterland biedt tal van mogelijkheden voor samenwerking en kent tevens dezelfde opgaven en uitdagingen dan in Twente. De *Euregionale* gedachte krijgt zodoende verder vorm. Een logische stap daarin is een toeristische samenwerking als basis voor verdere samenwerking.

Jongeren en jonge gezinnen worden gestimuleerd om op het platteland te kunnen (blijven) wonen en werken. Erftransformaties kunnen daarin een belangrijke rol spelen. Maar zeker ook het bieden van baan- en carrièreperspectief, bijvoorbeeld door het creëren van voldoende stageplaatsen in de nijverheidsfactor (techniek) of het stimuleren van young professionals.

Voor het buitengebied van de toekomst zal er meer binding moeten komen. Binding tussen organisaties op het platteland, bewoners, ondernemers, kennisinstellingen en initiatiefnemers. Nieuwe samenwerkingsvormen en een faciliterende gemeente zijn noodzakelijk voor een sociaal en vitaal buitengebied in de toekomst. Dat betekent dat gebieden nog meer dan voorheen verleid worden zelf initiatief te nemen. De kracht van Twente ligt bij haar inwoners en ondernemers. Daar zal ook de energie voor de ontwikkeling van Twente vandaan gaan komen.

Zie voor het regionale uitvoeringsprogramma deel 2: Twentse Kracht: Groene Metropool Twente, Regionaal Uitvoeringsprogramma 2014 – 2020.

Colofon

Twentse Kracht: Groene Metropool Twente

In opdracht van

Bestuurlijk Gebiedsoverleg Zuid Twente

Uitgevoerd door

Marb Consultancy BV

Auteur: M.J. (Juliëtte) Huis in 't Veld – van de Riet MA, MSc

Controle: Projectteam Zuid Twente:
Drs. F. (Frans) Nije Bijvank, gemeente Hof van Twente
Drs. Ing. H.J. (Jan) ten Tije, gemeente Wierden
Mr. Drs. R.C. (Rolf) Oldejans, gemeente Enschede
Dhr. R. (Roel) ter Horst, gemeente Haaksbergen

Dr. Ing. M. (Martin) Verbeek, Marb Consultancy

Telefoon: +31 (0)547 351 505
Email: info@marb.nl
Internet: www.marbconsultancy.nl

Postadres: Postbus 210
7470 AE Goor
Nederland

Bezoekadres: Rozenstraat 2C
7471 JN Goor
Nederland